

İBN KESİR TEFSİRİNDE BAĞLAMIN RİVAYET TEFSİR KAYNAĞI OLARAK YERİ

Mesut OKUMUŞ*

“The Role of Context in the Tafsir of Ibn Kathir”

Abul Fida Ibn Kathir is an important historian, commentator and Muslim scholar in Islamic tradition. His tafsir (Tafsir al-Qur'an al-Azim) is accepted by the Muslims an important narrative commentary among the Qur'anic exegesis resources. This study try to prove that this book has an important reasonable/intellectual dimension also. For Ibn Kathir context is an important key to choice most suitable meaning among various comments and narratives about the Qur'anic verses. Ibn Kathir uses context also to solve the syntactic disagreements between the Basrian and Kufian grammar schools, to determine references of the pronouns, to prefer the most proper reading among the variant readings, to determine the most proper meaning concerning polysemy words and so forth.

Key Words: Qur'an, Ibn Kathir, tafseer, context, exegesis, narrative commentary.

Giriş

Tefsir usulü alimleri, Kur'an yorumunda bağlamın (siyâk-sıbak) çok önemli olduğunu vurgularlar. Örneğin Burhaneddin ez-Zerkeşi, Kur'an'ın bazı pasajlarını çözenin müşkil olduğunu ifade ederek işkal anında manayı tespit için bir takım esasların göz önünde bulundurulması gerektiğini, bu esaslardan birinin de bağlam olduğunu söyler.¹ Çağdaş tefsir usulü alimlerinden Muhammed ez-Zerkâni de dirayet müfessirlerinin dikkat etmeleri gereken usullerden birinin ayetlerin öncesi ve sonrası arasındaki münasebet olduğunu, bir ayetin kendi içindeki parçalarının uyumu kadar, ayetler grubunun birbirleri ile olan uyumlarını da gözetmek gerektiğini, dolayısıyla maksadın ortaya çıkarılmasında kelamın bağlamına riayetin esas olduğunu belirtir.² Bu konudaki görüş ve kanaatlerin sayısını daha da artırmak mümkündür.

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an*, (tahk.: M. Ebul Fadl İbrahim), Darul Marife, Beyrut, 1391, II, 200.

2 ez-Zerkâni, *Menâhilu'l-irfân*, Darul Fikr, Beyrut, 1996, I, 44.

Klasik kaynaklar Kur'an yorumunda bağlam bilgisinin sağladığı katkıları, belirsizliği (mücmel) belirginleştirme (tebyin), murad edilmeyen bir takım ihtimalleri ortadan kaldırarak ihtimallerin sayısını azaltma, genel lafızların anlamını daraltma (tahsis), mutlak ifadeleri takyid etme ve çokanlamlı lafızların anlamını tespit etme şeklinde sıralarlar. Sıralanan bu katkılar, mütekellimin muradını ortaya çıkarmayı sağlayan ipuçlarının en büyüklerinden birinin de bağlam olduğunu gösterir.³

Yukarıda ifade edilen önemli esaslara rağmen ilk dönem Kur'an tefsirlerinde 'atomcu' yaklaşım diye nitelendirilen anlayışın varlığı da gözlenmektedir. Atomcu anlayışın belirgin özelliği, bir ayete hatta bir ayetin belli bir kısmına kendi başına yeterli olan bir atom gözüyle bakması; ilgili bölümü bulunduğu yerden çıkararak hukukî veya kelamî bir görüşü delillendirmek, çözümlenmesi gereken bir meseleyi ispat etmek için kullanmasıdır. Bu anlayışın bilhassa mezhebî tefsirlerde daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. İlk dönem tefsirlerinin bu özelliğine vurgu yapan Montgomery Watt, atomcu yaklaşımla siyak ve sibaka dayalı yorumlamamın birbirinden ayrılması gerektiğini savunur: Ona göre atomcu yorumlamadan siyak ve sibaka göre yapılan yorumlamayı ayırmak gerekir. Zira siyak ve sibaka göre yapılan yorumlama şekli, ayeti yer aldığı sureye veya bu surenin bir kısmına ve aynı zamanda ayetin nazil olmasına sebep olan olaylara göre yorumlar.⁴

İslam geleneğinde rivayet tefsirleri daha çok nakle dayanan, ilahi hitabı müellifin kendi aklı ve zihnî çabasından ziyade başta Hz. Peygamber olmak üzere sırasıyla ashâb ve tabiûnun görüşlerine göre yorumlayan çalışmalardır. Bu tür tefsirlerde dirayetten kaçınarak rivayete yönelme konusunda gösterilen hassasiyet, Kur'an tefsirinde isabet etme, Allah'ın kelamı hakkında indi ve keyfi yorumlar yapmaktan sakınarak hata ve günaha düşmekten kaçınma gibi gerekçelerle açıklanır. Bu meyanda bazı hadisler ve sahabe sözleri delil olarak kullanılır. "Kim Kur'an'ı kendi re'yi ile tefsir ederse ateşteki yerine hazırlansın" hadisi ile Hz. Ebu Bekir'e atfedilen "Allah'ın kitabı hakkında bilmediğim bir şey söylersem beni hangi gök altında gölgelendirir, hangi yer üzerinde barındırır" sözü bunlar arasındadır.⁵ Ancak bu titizliğe rağmen birçok rivayet tefsirinin isnadların hazfi, mevzu haberlere yer verme ve isrâliyyât gibi illetlerle malul olduğu da bir gerçektir.

3 ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an*, II, 200.

4 Watt Montgomery, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, (çev.: M.S.Aydın), Hülbe Yay, Ankara, 1982, ss.110, 112.

5 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, I, ss. 15-16. Bu çalışmada İbn Kesir tefsirinin biri İstanbul diğeri Beyrut olmak üzere iki ayrı baskısı kullanılmıştır.

Bu incelemede rivayet tefsir geleneğinde önemli bir yeri olan Ebul Fida İbn Kesir'in *et-Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azım* adlı eserinde bağlam (siyak-sibak) konusu ele alınacaktır. Bu çerçevede önce müfessirin hayatı ve tefsirinin genel özellikleri üzerinde durulacak, daha sonra tefsirinde bağlam konusuna verdiği önem, rivayetler arasında tercihte bulunurken bağlamı bir ölçüt olarak kullanıp kullanmadığı, kullandıysa bunu hangi alanlarda uyguladığı örneklerle incelenerek bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

a-İbn Kesir'in Hayatı

Künyesi Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Şihabüddin Ömer b. Kesir b. Dav' b. Kesir el-Kaysi el-Kureşi el-Busravi ed-Dımeşki eş-Şafii olan müfessir, Dımaşk civarında Busra'nın Müceydilkarye köyünde 701/1301 senesinde dünyaya gemiştir.⁶ Doğduğu köyün hatibi olan babası, o daha küçük yaşta vefat edince terbiyesini ağabeyi Abdulvahhab üzerine almıştır. Bir kaç yıl sonra ağabeyi ile beraber 1306'da Dımaşk'a yerleşmişlerdir. Küçük yaşlarda Kur'an'ı hıfzeden ve ilk tahsilini ağabeyinden alan müellif Dımaşk'ta, Burhanuddin el-Fezari (ö.729/1329) ve Kemaluddin b. Kadı Şihne'den (ö.726/1326) fıkıh dersleri almıştır. Daha sonra el-Kasım b. Asakir (ö.723/1323) İshak el-Amidi (ö.725/1325) Muhammed b. Zirad, İbnu'r-Radi ve İbn Teymiyye (ö.728/1328) gibi alimlerden ilim tahsil etmiştir. Kısa zamanda hadis, fıkıh, özellikle de tefsir ve tarih sahasında yazdığı eserler insanlar arasında dolaşmaya başlamıştır. Bir süre sonra hafız Cemaleddin el-Mizzî'ye (ö.742/1341) mülazemet ederek hadis bilgisini iletmiş ve onun kızı ile evlenerek damadı olmuştur.⁷

Ebu Musa el-Karafî, Ebu'l-Feth ed-Debusî, Ali b. Ömer el-Vanî, Yusuf el-Hutenî ve İbnu'd-Devalibî el-Bağdadî gibi alimler de İbn Kesir'in icazet aldığı hocalardan bazılarıdır. Yukarıda zikredilen alimler arasında onun üzerinde en fazla etkili olanlar Burhanedin el-Fezari, kayın pederi Yusuf el-Mizzi, Zehabî ve hocası İbn Teymiyye'dir.⁸ Kaynaklar hayatının son on yılında aralıklarla zulüm ve baskılara maruz kalmış olan hocası İbn Teymiyye'nin vefat ettiği dönemde İbn Kesir'in 28 yaş civarında olduğunu kaydederler.

6 Ebu't-Tayyib, M. Sıddık Hasan Han, *Ebcdedu'l-ulum*, Darul Kütübil İlmîyye, Beyrut, 1978, III, ss. 89-90; Özeydın, "İbn Kesir", *DİA*, XX, 132.

7 es-Suyutî, *Tabakatu'l-müfessirin*, (tahk.: Ali Muhammed Ömer), Mektebetu Vehbe, Kahire, 1396, 260; Ebu't-Tayyib, *Ebcdedu'l-ulum*, III, 90; ed-Davüdi *Tabakâtu'l-müfessirin*, I, 110; Cerahoglu, *Tefsir Tarihi*, II, ss. 206-207.

8 es-Suyutî, *Tabakatu'l-müfessirin*, 260; Özeydın, "İbn Kesir", *DİA*, XX, 132.

Tefsir ve hadis alanındaki geniş bilgisi ona Şam'da yıllarca çeşitli medreselerde dini ilimler özellikle hadis konusunda ders okutmasını sağlamıştır. Meşhur bir fakih, muhaddis ve aynı zamanda hatib olmuştur. 736/1335'te Dımaşk'ta Şafilere tahsis edilmiş olan el-Medresetu'n-Necibiyye'de ders vermeye başlamış ve ölümüne kadar bu görevini sürdürmüştür. ed-Dimeskî, en-Nuaymî ve ed-Davudî de, ez-Zehabi'nin (ö.748/1347) vefatından sonra Eşrefiyye Daru'l-Hadis'inde az bir müddet ders verdiğini kaydederler.⁹ Takıyyüddin es-Sübki'nin 756/135'te vefatından sonra kısa bir süre Dımaşk'ta Daru'l-Ahadişi'l-Eşrefiyye'nin reisliğini yapmıştır.¹⁰ İbn Kesir kendisini yetiştirip tedris hayatına atıldıktan sonra pek çok talebe yetiştirmiştir. Camilerde verdiği umumi derslere ve daru'l-hadis'lerdeki tedris faaliyetlerine katılan çok sayıda talebe ondan rivayette bulunmuştur. İbn Hicci, Sadeddin en-Nevevi, İbnu'l-Cezeri, Bedreddin ez-Zerkeşi bunların en meşhurları arasındandır.¹¹ Yine o İbn Hacer gibi büyük bir alimin hocalığını yapma payesine de erişmiştir.¹²

Araştırmacılar, devrinin siyasilerinin takdirini kazanan İbn Kesir'in, Cüneyd-i Bağdadî, Ebu Talib el-Mekki, Abdulkarim b. Hevazın el-Kuşeyri ve Şihabeddin es-Suhreverdî gibi sufi önderlerden saygıyla bahsettiğini, ancak tarıkatları reddettiğini, Şiiğe karşı da sert bir tavır takındığını belirtirler.¹³ Kaynaklar İbn Kesir'in akide yönünden Eş'ari, fıkıh yönünden Şafii mezhebine mensup olmasına rağmen İbn Teymiyye'ye çok bağlanması, bazı meselelerde özellikle de talak konusunda onun içtihat ve kanaatine göre fetva verdirmesi sebebiyle hocasının maruz kaldığı tazyiklere kendisinin de maruz kaldığını naklederler.¹⁴

Müfessir ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybetmiş 774/1373 senesinde 74 yaşında iken Şam'da vefat etmiştir. Cenazesi, Sufiyye mezarlığında yatan hocası İbn Teymiyye'nin yanına defnedilmiştir.¹⁵

Rivayet tefsir geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olan et-Taberi'den (ö.310/922) yaklaşık dört asır sonra dünyaya gemiş olan İbn Kesir'in yaşadığı dönemde İslam dünyası artık İslamî ilimler alanında büyük gelişmeler sağlamış, özellikle de tefsir ilmi geçen sekiz asırlık zaman içinde olgunlaşmasını tamamlayarak Kur'an'ın yorumunda temel şekillenmelerini kazanmıştır.

9 Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, II,207.

10 Özaydın, "İbn Kesir", *DİA*, XX,132.

11 Özaydın, "İbn Kesir", *DİA*, XX,133.

12 Cerrahoğlu, "*Tefsir Tarihi*", II, 207.

13 Özaydın, "İbn Kesir", *DİA*, XX,133.

14 Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, II, 208.

15 Katip Çelebi, *Keşfu'z-zunun*, Darul Kütübil İlmîyye, Beyrut, 1992, I, 439; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, II, 210.

Onun yaşadığı devre et-Tusî (ö.460/1067) ez-Zemahşerî, (ö.538/1114) Fahrudin er-Razî (606/1209) ve İbn Arabî (ö.638/1240) gibi alimlerin eserlerini ilim dünyasına sundukları bir dönemden sonra rastlar.¹⁶

b-Tefsirinin Genel Özellikleri

Genel hususiyetleri itibarıyla rivayet (me'sur) tefsiri kategorisinde değerlendirilen "*et-Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*", bazı araştırmacılar tarafından bu türdeki eserlerin en başta geleni olmasa da, en sağlıklı ve mükemellerinden biri olarak nitelendirilir.¹⁷ İbn Kesir, eserine tefsir yöntemi konsundaki temel yaklaşımlarını ortaya koyan kısa ve özlü bir girişle başlamıştır. Tefsirin temel özelliklerini ortaya koyması bakımından oldukça önemli olan mukaddimedeki müfessir, "En iyi tefsir yöntemi nedir?" sorusunun cevabını aramıştır. Yöntemle ilgili sorduğu soruya verdiği cevapların ilk sırasında *Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri* gelir. Bu cevap doğal olarak onun Kur'an'ı, kendi içinde iç bütünlük ve uyuma sahip, bir kısmı diğerini açıklayan bütüncül bir metinsel yapı şeklinde algıladığını gösterir.¹⁸ İbn Kesir'e göre Kur'an çoğunlukla kendi kendini tefsir eder. Zira ilahi hitapta bir yerde kısa ve mücmel olarak değinilen bir konu başka bir yerde tefsir edilir.¹⁹ Bu nedenle tefsirde en iyi yol, önce Kur'an'ı Kur'an'la açıklamaya çalışmaktır.

İbn Kesir'e göre Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri mümkün olmadığı durumlarda *sünnet*'e başvurmak gerekir. Çünkü sünnet de son tahlilde Kur'an'ın şârihi ve müfessiri konumundadır. Nitekim İmam Şafî de "Allah resulünün hükmettiği her şey Kur'an'dan anladığından ibarettir" demiştir. İbn Kesir sünnetin şer'i değeri konusunda İmam Şafî ve diğer imamların çok sayıda delile dayandıklarını belirtir, ancak mukaddimedeki bunların ayrıntısına girmeyeceğini ifade eder.²⁰

16 McAuliffe, Janne Dammen, *Qur'anic Hermeneutics: The Views of al-Tabari and Ibn Kathir, Approaches to the History of the Interpretation of the Qur'an* içinde, (ed. Andrew Rippin), New York, 1988, ss.54-55.

17 Şihhata, Abdullah Mahmud, *Tarihu'l-Kur'an ve't-efsir*, Kahire, 1972, 176; İbn Kesir tefsiri ile ilgili olarak bazı bağımsız çalışmalar da yapılmıştır. (Bkz. Süleyman b. İbrahim el-Lahim, *Men-hecu İbn Kesir fi't-efsir*, (Master tezi), Camiatu Muhammed b. Suud, Usulu'd-Din, 1401; ez-Zehrani, Matar Ahmed Müseffir, *el-İmam İbn Kesir el-müfessir*, (Master), Külliyyetu's Şeria, Camiatu Ummu'l Kura, 1402, ez-Zuhayli Muhammed, *İbn Kesir ed-Dimeşki*, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1995; Curtis, Roy Young Muhammad Mukhtar, *Authentic Interpretation of Calassical Islamic Texts: An Analysis of The Introduction of Ibn Kathir's 'Tafsir al-Qur'an al-Azim*, The University of Michigan, 1989) İbn Kesir tefsiri Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner tarafından 'Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri' adıyla Türkçe'ye çevrilmiş, ilk ciltte dört bölümden müteşekkil bir giriş, son cilde de Tefsir Tarihi ve index eklenerek 16 cilt halinde yayımlanmıştır. (Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984)

18 McAuliffe, *Qur'anic Hermeneutics: The Views of al-Tabari and Ibn Kathir*, 56.

19 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, I, 12.

20 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim* I, 13.

Müellif sünnetin delil oluşu konusunda meşhur Hz. Muaz hadisini de nakletmektedir. Söz konusu hadise göre Allah resulü, Muaz b. Cebel'i Yemen'e görevli olarak gönderirken 'Orada neyle hükmedeceksin?' diye sorunca Muaz 'Allah'ın kitabıyla' şeklindeki cevap vermiştir. 'Orada bulamazsan?' deyince 'Resulün sünnetiyle' karşılığını vermiş; 'Orada da bulamazsan?' deyince 'Kendi reyimle içtihad ederim' karşılığını vermiştir. Rivayete göre Hz. Muaz sıralamayı Kur'an, sünnet ve içtihad şeklinde yapmasına rağmen İbn Kesir, Kur'an tefsirinde üçüncü sırayı içtihada değil *sahabe kavillerine* verir.²¹ Sahabenin vahyin tanıkları olma, kimsenin sahip olmadığı bir takım karrine ve hallere şahid olma gibi üstünlükleri haiz olduklarını belirterek onların ayrıca *tam anlayış, doğru bilgi* ve *salih amel* gibi meziyetlere de sahip olduğunu vurgular. Tefsir açısından sahabe arasında dikkati çeken şahsiyetler olarak da özellikle Hulefâ-i Raşidin, Abdulah İbn Mesud ve İbn Abbas'ın isimlerini zikreder.²²

İbn Kesir sahabe tefsiri konusunda bazı ilave bilgiler verme ihtiyacı da hissetmiştir. Özellikle İbn Abbas ve İbn Mesud gibi sahabeden *ehl-i kitabın* görüşleri ile ilgili hikayeler nakledildiğini belirterek bu tür *israiliyâtın* başına bir delil olarak (*i'tidad*) değil ancak şahid ve tasdik (*istişhad*) amacıyla kullanılabilceğini belirtir.²³ Ehli kitaptan gelen israili haberleri ise "doğruluğu kesin", "yalan olduğu kesin", "sıhhati ve kizbi bilinmeyen" şeklinde üçe ayırarak birinci türdeki haberlerin kabulü, ikinci tür haberlerin reddi, üçüncü türdeki haberlerin ise ne tasdik ne de reddedilmemesi gerektiğini belirtir. Kur'an'ın müphem bıraktığı bazı tarihi hadiselerle açıklık getirmeye çalışan üçüncü tür haberlerin nakledilmesini dinen caiz saysa da çoğunlukla dini ve dünyevi açıdan faydasız olduklarını ifade ederek pek de hoş görmez. Bu görüşünü de Ashab-ı Kehf'in sayısı konusundaki yararsız ihtilaflara değinen bir ayete (Kehf, 18/22) atıfta bulunarak ortaya koyar.²⁴

İbn Kesir Kur'an, en iyi tefsir yöntemi sıralamasının son halkasına imamların çoğuna dayanarak *tabiun kavillerini* koyar. Tabiün müfessirleri arasında Mücahid, Said b. Cübeyr, İkrime, Ata, Hasan-ı Basri, Mesruk, Said b. el-Müseyyeb, Ebu'l-Aliye, Rebi b. Enes, Katade, Dahhak b. Müzahim... ve te-

21 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, Daru Kahraman, İstanbul 1985, I,13.

22 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, I,13.

23 İbn Kesir'in hocası olan İbn Teymiyye'nin *Mukaddime fi usuli't-tefsir* adlı eserinde israiliyâtın şahid ve delil getirme (istişhad) için nakledilebileceği, yoksa itikad noktasında kullanılmayacağı ifade edilmekte ve söz konusu eserde İbn Kesir'deki i'tidad lafzı yerine itikad sözcüğü kullanılmaktadır. Bkz. İbn Teymiyye, *Tefsir Üzerine (Mukaddime fi usuli't-tefsir)*, (çev.: H. Ünal), Pınar Y. İstanbul, 1985, 127.

24 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim* I, 14 (İstanbul).

beu't-tabiinin geldiğini belirtir. Bunların bazen bir ayet hakkındaki görüşleri zikredilince lafızlarında bazı zıtlıkların ortaya çıktığı ve ihtilaf izlenimi doğduğunu ama aslında durumun böyle olmadığını ifade eder. İbn Kesir'e göre aralarında ihtilaf bulunmadığı, hepsi aynı görüşte icma ettikleri zaman tabiün sözlerinin hüccet olduğu konusunda bir anlaşmazlık yoktur. Ancak ihtilafa düşmüşlerse artık bazılarının kavli diğerleri için hüccet sayılmadığı gibi kendilerinden sonra gelenler için de hüccet sayılmaz; bu durumda Kur'an diline (lugat), sünnete, yahut bilumum Arap diline veyahut da bu konudaki saha-be kavillerine başvurulur.²⁵

İbn Kesir mukaddimenin son kısmını rey ile tefsirin zemmine ayırmıştır. Ona göre mücerret rey ile tefsir haramdır. Bu konuda dayandığı delil de, Hz. Peygamber'in hadisi ile bazı sahabe ve tabiunun sözlerinden ibarettir. Rey ile tefsirin zemmi konusunda çok sayıda rivayet nakleder ve bu rivayetlerin, onların bilmedikleri konuda Kur'an tefsirinde çegingen davrandıklarını gösterdiğini belirtir. İnsanların lugat yönünden ve şer'i olarak bildikleri konularda Kur'an'ı tefsir etmelerinde bir zorluk bulunmadığını, nitekim öncekilerin de bildikleri konularda konuşup bilmedikleri hususlarda sustuklarını, dolayısıyla bunun herkes için gerekli olduğunu söyler.²⁶ Burada İbn Kesir'in tefsirinin mukaddimesi ile hocası İbn Teymiyye'nin *Mukaddime fi usuli't-tefsir*'inde yer alan tefsirle ilgili izahat arasındaki paralelliğin dikkat çekici olduğunu vurgulamakta yarar vardır.²⁷

c-İbn Kesir'e Göre Anlamı Belirlemede Siyâkın Rolü

İbn Kesir'in, Kur'an tefsirinde dikkate alınması gereken ilkeler arasında Kur'an'ın Kur'an'la tefsirini sayması düşünsel anlamda ilahi hitabın ayet ve surelerinin birdiğeri açıklayan, mücmelini tebyin eden sistematik bir bütünlüğe sahip olduğunu kabul ettiğini gösterir. Yine tefsirinde siyaka önem verip vermediğinin tespiti, ayetleri atomcu bir yaklaşımla mı yoksa birbiriyle irtibatlı pasajlar olarak mı algıladığını gösterir. Onun Kur'an'ın önce Kur'an'la tefsir edilmesi gerektiği görüşü -her ne kadar incelediğimiz mahiyet itibariyle bir rivayet tefsiri de olsa- son tahlilde rivayetler arasında tercih yaparken dahi Kur'an'ın iç bütünlüğünü kabul etme ve 'atomcu tefsir' anlayışına mesafeli durma manasına da gelecektir.

25 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, I, 15; (Türkçe çev.) için bkz. II, 8.

26 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, I, ss. 17-18.

27 Karşılaştırma için bkz.: İbn Teymiyye, *Tefsir Üzerine*, ss. 119-150.

1-İbn Kesîr Tefsirinde Bağlamla İlgili İfadeler

İbn Kesîr tefsirinde bağlamla ilgili olarak ‘siyâk’ lafzının yanı sıra ‘siyâku’l-keâm’ “temâmi’l-keâm” ifadelerini kullanmaktadır. Müfessirin bağlamı karşılamak üzere tefsirinin çeşitli yerlerinde kullandığı ifadeler genellikle şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: “*Ve min siyâk’l-keâmî*/Kelamın bağlamından”²⁸; “*Ve kad delle aleyhi siyâku’l-keâm*/Kuşkusuz kelamın bağlamı göstermektedir”²⁹; “*Kemâ delle aleyhi siyâku’l-keâm*/Kelamın bağlamının gösterdiği gibi”; “*Min temâmi’l-keâmî*”/Kelamın bütününden”, “*Ve haza ensebu li siyâk’l kelami*/Bu kelamın bağlamına daha uygundur”³⁰; “*Akvâ ve azhar li enne siyâka’l-keâm*/Bu görüş daha güçlü ve daha doğrudur, zira kelamın bağlamı”³¹; “*Evlâ ve akrab ilâ siyâk’l-keâm*/Kelamın bağlamına daha layık ve daha uygundur”; “*Fe inne siyâka’l-keâm*/Kuşkusuz kelamın bağlamı”³²; “*Ve siyâku’l-keâmî yedullu alâ*”/Kelamın bağlamı gösteriyor ki”³³; “*Limâ del-le’l-keâmu ve’s-siyâku*”/Kelam ve bağlamı gösterdiği için...”³⁴

2-İbn Kesir Tefsirinde Bağlamın Kullanıldığı Alanlar

2a-İbarelerin Anlamını Belirlemede

İbn Kesir tefsirinde öncelikle kelime ve terkiplerin hangi anlama delalet ettiğini belirlemede bağlamı esas almaktadır. Farklı kıraatler arası tercihte de bağlamı bir ölçüt olarak kullanmaktadır. Buna dair bir kaç örnek zikrederim.

“...Onlar evlendikten/müslüman olduktan sonra gayri ahlaki davranışta bulunurlarsa hür evli kadınların tabi oldukları cezanın yarısıyla cezalandırılırlar.” (Nisa Suresi, 4/25)

Bilindiği üzere Arapça’da sad ile yazılan ‘ihşân’ lafzı, korunma³⁵ ‘evli kadın’, ‘iffetli kadın’ ve ‘hür kadın’ gibi anlamlara gelmektedir.³⁶ Cariyeleri konu edinen yukarıdaki ayette geçen ‘iza uhsinne’ ifadesi de yazı gereği ‘uhsinne’ ve ‘ehsanna’ olarak iki farklı şekilde okunabilmekte ve buna bağlı olarak da ayetin anlamı değişmektedir. Bir kısım kurra ‘uhsinne’ şeklindeki birinci kı-

28 İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm*, I, 33.

29 İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm*, I, 30, 38; III, 291.

30 İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm*, I, 92, 328, 534.

31 İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm*, II, 483.

32 İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm*, III, 211, 487.

33 İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm*, II, 177.

34 İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm*, III, 565.

35 et-Taberî, *Câmiu’l-beyân a’n te’vili âyi’l-Kur’an*, V, 7.

36 Esed Muhammed, *Kur’ân Mesajı*, (çev: C.Koytak, A.Ertürk), Yöneliş Yay. İstanbul 1999, 139.

raati, bazıları da 'ehsanne' şeklindeki ikinci okuyuşu tercih etmişlerdir. 'Uhsinne' şeklindeki birinci kıraatı tercih edenler lafızla 'evliliğin'; Hamza, Kisai ve Ebu Bekir gibi 'ehsanne' şeklindeki ikinci kıraatı tercih edenler de 'iffetli olma' veya 'İslam'ın kastedildiğini ileri sürmüşlerdir.³⁷

İbn Kesir 'iza uhsinne' ifadesinin burada hangi anlama geldiği konusunda müfessirler arasında da iki farklı görüşün bulunduğu belirtilmektedir.

1-Burada ihsan ile murad 'İslam'dır. Abdullah b. Mesud, İbn Ömer, Enes, Esved b. Yezid, Said b. Cübeyr, Ata, İbrahim en-Nehai, Şabi ve Süddi ve daha başkaları bu görüştedir. İbn Cerir et-Taberî de tefsirinde bunu ifade etmiş ve desteklemiştir.³⁸

2-Burada 'ihsan' ile kastedilen 'evlilik'tir. Bu da İbn Abbas, Mücahid, İkrime, Tavus, Said b. Cübeyr, Hasan, Katade ve başkalarından rivayet edilmiştir.

Müfessir bu iki farklı görüş arasında kendi tercihini bağlama dayanarak yapmaktadır.

"Doğru olan burada ihsan ile kastedilenin evlilik olduğunu söyleyenlerinkidir. Zira ayetin bağlamı bunu göstermektedir. Şöyleki Cenab-ı Hak, "*Sizden kim hür mümin kadınlarla evlenmeye güç yetiremezse evli olmayan cariyele evlensin.*" şeklinde devam etmektedir. Ayetin tüm bağlamı bekâr mümine kadınlardan bahsetmektedir. Bundan da 'iza uhsinne'nin İbn Abbas ve ona tabi olanların tefsir ettiği gibi 'evlenirlerse' anlamında olduğu açığa çıkar.³⁹"

"Onun yakarışına karşılık verdik ve karısını onun için ıslah edip ona Yahya'yı armağan ettik..." (Enbiya, 21/90)

Hz. Zekeriyâ'nın eşiden bahseden yukarıdaki ayette geçen 've aslahnâ lehu zevceh' ifadesinin anlamı konusunda sahabe ve tabiun müfessirleri ihtilaf ederek ibareye farklı anlamlar vermişlerdir. İbn Abbas, Mücahid ve Said b. Cübeyr ifadenin daha önce kısır olup çocuk doğurması mümkün olmayan hanımının 'çocuk doğurabilmesi' anlamına geldiği; Ata b. Ebi Rabah ise çenesi düşük/dili uzun bir kadın olan eşinin 'ıslah olması' anlamına geldiği; Muhammed b. Ka'b ve Süddi ise yaratılışında bazı kusurları olup bu 'kusurunun düzeltilmesi' anlamına geldiği görüşündedir. İbn Kesir, ayetin manası konusunda ileri gelen sahabe ve tabiun müfessirlerinin bu görüşlerini nak-

37 Bağavi, *Meâlimu't-tenzil*, I, 416.

38 et-Taberî, 'ehsanne' kıraatını doğru kabul edip desteklemektedir. Bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-be-yân*, V, ss. 17-18; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, I, 477.

39 İlavê örnekler için bkz. İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, II, 228; V, ss.396-397; VIII, 306, (İstanbul); İbn Kesir, II, 362; III, 91; V, 211 (Beyrut)

lettikten sonra bunlar arasında kendine göre doğru olduğuna inandığı birinci görüşü tercih ettiğini belirtmekte ve bunun doğruluğunu da bağlama dayandırmaktadır: “Siyaktan anlaşılan birinci görüşün doğru olduğudur.”⁴⁰

2b-Çokanlamlı Lafızların Anlamını Tespitte

Apaçık bir Arapça ile nazil olan Kur'an'da çok sayıda müşterek lafız yer almaktadır. Bu tür lafızların kullanıldıkları yerlerde anlamlarının tümüne mi yoksa onlardan yalnızca birine mi delalet ettikleri konusu ileri gelen fakaha, usul alimleri ve bu arada Kur'an müfessirleri arasında ihtilaf konusudur.⁴¹ İbn Kesir ise bu tür lafızların manasını bağlamın belirttiği ve sözcüğün bu manalardan yalnızca birine delalet ettiği kanaatinde dir.

Çokanlamlı lafızların manaya delaletini huruf-u mukattanın anlamları konusunda ele alan İbn Kesir, önce İbn Cerir' et-Taberî'nin (ö.310) bu husustaki farklı görüşlerin tümünün cemedilebileceği ve dolayısıyla birçok manaya gelen mukattaa harflerinin zikredilen manalardan hepsine birden delalet edebileceği şeklindeki anlayışını aktarır. Taberî'ye dayanarak Ebu Aliye'den ümmet kelimesinin çokanlamlı bir sözcük olduğuna dair görüşünü nakleder. Ümmet lafzının bir yerde *din* “*Biz atalarımızı bir ümmet/din üzerinde bulduk.*” (Zuhuf, 43/22-23); bir yerde *itaat eden adam* “*Kuşkusuz İbrahim bir ümmet/Allah'a itaat eden adamdı.*” (Nahl, 16/120); bir yerde *cemaat* “*Orada insanlardan hayvanlarını sulamakta olan bir ümmet/grup buldu.*” (28/Kasas,23); “*Biz her ümmete/cemaate bir elçi gönderdik.*” (Nahl, 16/36); bazı yerlerde de *müddet, süre* anlamlarında “*Bir ümmet/süre sonra hatırladı.*” (Yusuf, 12/45) manalarında kullanıldığını belirtir. Taberî'ye ve Ebul Aliye'ye göre huruf-u mukattanın bu çok anlamlardan herbirine hep beraber delalet edebileceğini belirttikten sonra onların bu görüşünü kabul etmediğini ve bağlamın çokanlamlı lafızların manasını nasıl sınırlandırdığını şu ifadelerle ortaya koyar:

40 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*, V, 364 (İstanbul); Ayrıca bkz. III, 211 (Beyrut)

41 Birinci görüşe göre müşterek lafzın tüm manalarına ihtimali bulunur ve aralarını cemetme imkanı da olursa lafzın bütün manalarına hamli caizdir İmam Şafî (ö.204/819), Kadı Ebu Bekir el-Bâkîllânî (ö.403/1012), Şafililerden bir grup, Kadı Abdulcabbâr (ö.415/1024) ve Ebu Ali el-Cübbâî (ö.303/915) gibi Mutezile ulemasından bir grup bu kanaattedir. (er-Razi, *el-Mahsûl fi ilmi usûli'l-fikh*, I, 102; Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, I, 46; Mustafa Said el-Hinn, *Eseru'l-ihtilâfi fi'l-kavâidi'l-usûliyye*, s.230; M. Edib Salih, *Tefsîru'n-nusûs*, s.141) İkinci görüşe göre ise çokanlamlı lafızlar kullanım esnasında yalnızca anlamlarından birine hamledilirler. Ebu Hanife ve Hanefi ulemasının çoğunluğu, İmamul Haremeyn el-Cüveynî (ö.485/1085), Gazzâlî (ö.505/1111), Fahreddin er-Râzî (ö.606/1209) gibi bir kısım Şafîi uleması; Ebu Hâşim el-Cübbâî, Ebu Abdullah el-Basrî gibi bazı Mutezili alimler de bu görüşü kabul etmektedir. (Gazzâlî, *el-Menhûl*, s.147; er-Razi, *el-Mahsûl*, I, 102-103; Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, I, 46; Salih, Muhammed Edib, *Tefsîru'n-nusûs*, s.143; Zencânî, *Tahricu'l fûru ale'l-usul*, s. 165 vd.

“Onun açıklamalarının hasılı budur. Ancak bu, Ebul Aliye'nin zikrettiği gibi de değildir. Zira Ebul Aliye “harf buna, şuna ve şuna hep beraber delalet etmektedir”, diyor. Oysa ümmet sözcüğü ve ıstılahta ona benzeyen çokanlamlı diğer sözcükler Kur'an-ı Kerimde her yerde bulunduğu yerin bağlamına (siyâk-ı kelim) göre bir tek anlama delalet etmektedir. Mümkün olduğu yerlerde bütün mehamiline hamledilip edilemeyeceği meselesi ise usul alimleri arasında ihtilafli bir konudur.”⁴²

2c-Ayetlerle Kim(ler)in ve Ne(ler)in Kastedildiğini Belirlemede

Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması konusunda bir ayetin ne söylediği kadar nerede, ne zaman ve niçin nazil olduğu; neyi, kimi veya kimleri kasdettiği de önemlidir. Zira bütün bunlar anlamın ve yorumun doğruluğunu belirleyen ve ona destek olan unsurlardır. Ne var ki rivayet tefsirlerinde bu konuda ilgili ilgisiz, hatta birbirleriyle çelişen rivayetler de bulunabilmektedir. İşte bu noktada İbn Kesir Kur'an ayetleriyle kim(ler) ve ne(ler)in kastedildiğine dair farklı rivayetler arasında tercihini bağlamı esas alan rivayet ve görüşlerden yana kullanmaktadır. Tefsirinde bu konuda çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Bunlardan yalnızca bir kaçını zikrederim:

Hız Peygamber'in aile hayatı ile ilgili 'ehl-i beyt' kavramını açıklarken siyâk ve sibakın sözkonusu ayetin anlaşılması ve yorumlanması bağlamındaki önemini ortaya koyan şöyle bir tespitte bulunmaktadır: *“Evlerinizde oturun, eski cahiliyyede olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve peygamberine itaat edin. Ey ehli beyt! Şüphesiz Allah sizden kusuru/pisliği giderip sizi tertemiz yapmak ister.”* (Ahzab, 33/33)

et-Taberî, bu ayette zikredilen ve ev halkı anlamına gelen 'ehl-i beyt' terkinin kimleri kasdettiği konusunda müfessirler arasında iki farklı görüş bulunduğunu belirtir: Bunlardan ilki Hz. Peygamber'in bir gün kızı Hz. Fatıma, eniştesi Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i abası altına alarak 'Bunlar benim ehli beytimdir' şeklindeki bir çok hadis kaynağında zikredilen rivayete dayanarak "ehl-i âbâ" denilen yakınları olduğu görüşüdür. İkinci görüşe göre ayette zikredilen 'ehli beyt' terkinin ile mübarek zevceleri kastedilmektedir. et-Taberî, ayetteki 'ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu ortaya koymak için ehl-i âbâyâ dair bir çok rivayet aktarmakta, bu ayetteki ehl-i beyt ile Allah resulünün mübarek zevcelerinin kastedildiğini belirten bir tek rivayet nakletmekte, ne var ki bunlar arasında herhangi bir tercih yapmamaktadır.⁴³ Oysa bağlama baktığımızda Ahzab Suresi 28 ila 34. ayetler arasında yer alan bölümün tamamının bir bütün olarak doğrudan Hz. Peygamberin mübarek zevcelerini konu edindiğini görmekteyiz.

42 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, I, 85.

43 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXII, 6-8.

Ayetteki ehl-i beyt ile kimlerin kastedildiği konusunda et-Taberî'nin naklettiği her iki görüşe dair rivayetleri sıralayan müfessir İbn-i Kesir, onun aksine rivayetler arasında kendi tercihini bağlama dayandırarak yapmıştır. İbn-i Kesir, burada konunun tamamıyla Hz. Peygamberin zevcelerinden bahsettiğini dolayısıyla ayette değinilen ehl-i beytin kapsamına Hz. Peygamber'in diğer zevcelerinin de dahil olduğunu ortaya koyduktan sonra, aba rivayetini de naklederek kendi kanaatini şu ifadelerle vurgulamaktadır:

“Bu rivayette böyle vaki olmakla birlikte evla olan ilkidir onu almak daha uygundur... Sonra kuşku yok ki Kur'an'ı düşünen Hz. Peygamberin zevcelerinin “*Ey ehl-i beyt! Allah sizden kiri/ricsi gidermek ve sizi tertemiz yapmak diliyor*” kavline dahil olduğunu anlar. Çünkü kelamın bağlamı (siyâk-ı kelam) açıkça onlarla ilgilidir. Bundan dolayıdır ki Cenab-ı Hak bütün bunlardan sonra “*Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmetini hatırda tutun...*” (Ahzab, 33/ 34) buyurmaktadır.”⁴⁴

İbn Kesir'in bir ayette kimin veya kimlerin kastedildiğini bağlama dayanarak tespitine dair bir diğer örnek de Nisa Suresi 59. ayetin tefsirinde yer almaktadır. Bu ayette Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: “*Onlardan hiç kimse yok ki, ölümünden önce ona inanmamış olsun. Kıyamet günü de o onlara tahnîk olacaktır.*” (Nisa, 4/159)

İbn Kesir burada et-Taberî'ye dayanarak ayette yer alan “onlar” ve “ona” zamirleriyle kimlerin kastedildiği konusunda farklı yorumların bulunduğunu nakletmektedir.

1-Ayetle Hz. İsa kastedilmiştir ve Ehl-i Kitap Hz. İsa'nın ölümünden evvel ona inanacaklardır. Bu mana onların tamamının Hz. İsa “deccal”ı öldürmek için yer yüzüne indiğinde onu tasdik edecekleri ve hepsinin hanif olan İslam dinine inanacaklarına tevcih olunur. İbn Abbas, Hasan, Katade, Zeyd b. Eslem bu görüştedir.

2-Her Ehl-i Kitap yani Yahudi ölmeden önce hak batıldan ayrılarak öleceği ve her şey ayan beyan ortaya çıkacağı için Hz. İsa'ya inanarak ölecektir. İbn Abbas ve Mücahid'den nakledilmiştir.

3-Ayette ölmeden evvel her Ehl-i Kitabın Hz. Muhammed'e iman edeceği kastedilmektedir. Bu da İkrime'den nakledilmiştir.

44 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*, VI, ss. 411-412 (İstanbul); İlave örnek için bkz: İbn Kesir, II, 390; ez-Zerkeşi, bağlam olarak bazen herhangi bir şeyi gerektiren bir lafzın başkasına da hamledilebileceğini belirterek, siyak itibarıyla Hz. Peygamber'in eşlerinden bahseden bu ayetlerin ‘ehl-i aba’ hadisinde sayılan kişilere de hamlini örnek vermektedir. Bkz. ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an*, (tahk.: M. Ebul Fadl İbrahim), Darul Marife, Beyrut, 1391, II, 200.

et-Taberî bunlar arasında en doğru olanın birinci görüş olduğunu belirtmektedir. Buna göre Hz. İsa'nın kıyamet alameti olarak yer yüzüne inmesinden sonra ölümünden önce ona inanmayan hiç bir ehl-i kitap kalmayacak demektir. Yukarıdaki ayetin yorumunda kaynak olarak et-Taberî'yi kullanan İbn Kesir onun bu kanaatini doğru bularak kendi tercihini şu ifadelerle yapmaktadır:

“Kuşkusuz İbn Cerir'in bu görüşü doğrudur. Zira ayetlerin bağlamı Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürme ve çarpmıha germe iddiaları ve cahil Hıristiyanların da onların bu iddialarını kabullerinin butlanı mahiyetindedir. Allah Teala onlara durumun böyle olmadığını, birini ona benzettiğini ve onu öldürdüklerini ancak onların bunu farkedemediklerini, sonra onu kendi katına yükselttiğini, onun baki ve diri olduğunu, kıyametten önce de yer yüzüne ineceğini haber vermektedir. Mütevatir düzeydeki hadisler de buna delalet etmektedir.”⁴⁵

İbn Kesir'in bir ayette kimlerin kastedildiğini bağlama dayanarak tespiti-ne dair bir diğer örnek de Enfal Suresi 6. ayetinin tefsirinde yer almaktadır. “*Hak ortaya çıktıktan sonra seninle tartışacaklardı, sanki ölüme doğru sürüklenmişler de onu kendi gözleriyle görmüşler gibi.*” (Enfal, 8/6)

Siyak-sibaki itibarıyla Bedir savaşı öncesinde müslümanlar arasında gelişen olaylardan bahseden yukarıdaki ayetle kimlerin kastedildiği konusunda ilk dönem Kur'an müfessirleri arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbn Abbas, Mücahid, Muhammed b. İshak ve Süddi gibi alimler ayetin müminlerin durumundan ve savaş karşısındaki gönülsüzlüklerinden, müşriklerle karşılaşmayı istememelerinden bahsettiği görüşündedir. Ancak İbn Cerir et-Taberî ayetle müşriklerin kastedildiği görüşünde olanların da bulunduğunu belirterek İbn Zeyd'e dayandırdığı bir rivayette bu ayetle aslında müşriklerin İslam daveti karşısındaki tutumları ve hak dine karşı mücadelelerinin kastedildiğini nakletmektedir. et-Taberî daha sonra bu rivayet ve görüşün anlamsız olduğunu zira bundan önceki ayetin müminlerden bahsettiğini, bu ayetin de aynı haberi devam ettirdiğini belirterek İbn Abbas ve İbn İshak'ın görüşlerinin daha doğru olduğunu vurgulamaktadır. Müfessirimiz İbn Kesir de et-Taberî'ye dayanarak bu ayetle ilgili naklettiği farklı görüşler arasında et-Taberî'nin yaptığı tercihten yana tavır takınmakta ve onunla aynı kanaati paylaştığını ifade etmektedir: “Burada bağlam müslümanlardan bahsetmektedir. Dolayısıyla İbn Cerir'in desteklediği görüş daha doğrudur.”⁴⁶

45 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, II, 405 (İstanbul); Ayrıca bkz: İbn Kesir, III, 99; IV, ss. 370,384, VII, 379; VIII, 247 (Beyrut) ez-Zamahşeri, bu ayeti bütün Yahudi ve Hristiyanların, ölümleri anında Hz. İsa'nın Allah'ın bir peygamberi olduğunu ve ne bir sahtekar ne de 'Allah'ın oğlu' olmadığını anlarlar şeklinde yorumlamıştır. Bkz. ez-Zamahşeri, *Keşşâf*, Daru'l Kitabi'l Arabi, Beyrut, 1987, I,588; Esed Muhammed, *Kur'an Mesajı*, I, 177

46 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, III,556 (İstanbul); Ayrıca bkz. İbn Kesir, I, 162 (Beyrut).

2d-Zamirlerin Mercii Belirlemede

Kur'an'da kimler olduğu açıkça zikredilmediği için delaleti kolayca tespit edilemeyen ve bu nedenle belirsiz anlatımlar olarak nitelenen çok sayıda ismi mevsul ve işaret zamiri yer almaktadır. Bu türdeki ism-i mevsul ve zamirler genel bir tabirle müphemât olarak adlandırılmaktadır.⁴⁷ Bu şekildeki belirsiz ifadelerin mercii ve delaleti konusunda farklı kanaat ve görüşler ileri sürülmüştür. İşte İbn Kesir bir çok ayette yer alan zamirlerin kime ve neye delalet ettiği konusunda ortaya çıkan yorum farklılıklarını ve bunların yol açtığı karışıklığı bağlamı dikkate alarak çözmeye çalışmıştır. Bu konuda uygulamış olduğu bir örnek Hicr suresi 9. ayetinin tefsirinde yer almaktadır. “*Kuşkusuz ez-Zikr'i biz indirdik ve onun koruyucuları da biziz.*” (Hicr, 15/9)

Yukarıdaki ayet-i celilede geçen “ez-Zikr” kelimesi ile Kur'an'ın kastedildiğini ve Allah'ın Kur'an'ı tağyir ve tebdilden koruduğunu belirten İbn Kesir, ayette yer alan ‘lehu lehâfîzûn’ ifadesindeki zamirin mercii konusunda farklı görüşlerin bulunduğunu belirtir. Bazılarının buradaki zamiri “*Allah seni insanlardan koruyacaktır.*” (Maide, 6/67) ayetinde olduğu gibi Hz. Peygambere raci kıldıklarını ve dolayısıyla “onun koruyucusu biziz” ifadesindeki ‘onun’ zamiri ile Kur'an'ın değil Hz. Peygamberin kastedildiğini nakleder. Bu görüşü tercih edenlerin sonuç olarak ayete Allah'ın peygamberi koruduğu şeklinde bir anlam verdiklerini belirtir.⁴⁸ Yanyana zikredilen iki cümlenin anlam olarak parçalanması anlamına gelen bu yaklaşımı ve yorumu yanlış bulan İbn Kesir, mezkur görüşün yanlışlığını bağlama dayanarak ortaya koyar. Ona göre bağlama dikkat edilirse burada konu edilen şeyin Hz. Peygamber'in korunması değil Kur'an'ın korunması olduğu kolayca anlaşılacaktır. O halde “Birinci mana daha doğrudur. Zira bağlamın zahiri bunu gerektirmektedir.”⁴⁹

Zamirlerin mercii tespitinde bir diğer örnek de Yusuf Suresi'nin tefsirinde yer almaktadır. “*Sonunda önemsiz bir paha karşılığında bir kaç dirheme onu sattılar; o kadar az değer biçmişlerdi ona.*” (Yusuf, 12/20)

Hz. Yusuf'un kuyuya atılmasından sonra yoldan geçen bir kervan tarafından bulunarak Mısır'a götürülmesinden bahseden yukarıdaki ayette yer alan ‘hum/onlar’ zamirinin kime delalet ettiği konusunda müfessir ihtilaf etmiştir.

47 Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, T.D.V.Y, Ankara 1988, 186.

48 İbn Kesir, IV, 445; Yine bir rivayet müfessiri olan Bağavi, zayıf olduğunu belirtmek için zamiri Hz. Peygamber'e raci kılan görüşü ‘kile’ sözcüğü ile nakletmektedir. Bkz. Bağavi, *Mealimu't-Tenzil*, III, 44.

49 “Vel ma'nal evvel evlâ. Vehuve zâhiru's -siyâki.” İbn Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l-azîm*, IV,445.

İbn Abbas, Mücahid ve Dahhak zamirin Hz. Yusuf'un kardeşlerine gittiğini belirterek ayete kardeşlerinin Hz. Yusuf'u kervan sahiplerine sattığı şeklinde bir anlam vermişlerdir. Katade ise zamirin Hz. Yusuf'u kuyudan çıkararak Mısır'a götüren kervana ait olduğunu dolayısıyla kervan sahiplerinin Hz. Yusuf'u Mısırlı birine az bir paha karşılığında sattığını söylemiştir. İbn Kesir'e göre zamirin Hz. Yusuf'un kardeşlerine raci olduğunu ifade eden birinci görüş daha doğrudur zira sonraki "Ve kânu fihi minez zâhidin" cümlesi bağlam açısında kervanın sahiplerine değil Hz. Yusuf'un kardeşlerine dairdir.⁵⁰

"Ama onlar Elçi'yi (hiç sayıp) yalanladılar ve deveyi vahşice boğazladılar; bunun üzerine Rableri, bu günahları yüzünden onları yıkıma uğrattı ve tümünü birden yok etti. Onların akıbetinden korkacak değil ya!" (Şems, 91/14-15)

İbn Kesir "Velâ yehâfu ukbâhâ/Onun akıbetinden korkmaz!" şeklinde biten eş-Şems suresinin son ayetindeki zamirin mercii konusunda müfessirler arasında iki farklı yaklaşımın bulunduğunu belirtir.

1-Allah hiç kimsenin akıbetinden korkmaz. İbn Abbas, Mücahid, Hasan, Ebu Bekr b. Abdullah Müzeni ve başkaları bu görüştedir.

2-Deveyi boğazlayan yaptığı şeyin akıbetinden korkmadı. Dahhak ve Süddi bu görüştedir.

İbn Kesir bu iki görüş arasında tercihini bağlama dayanarak ortaya koymuştur: "Birinci görüş daha doğrudur, zira bağlam buna delalet etmektedir. Allahu a'lem⁵¹"

"Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali içinde kandil bulunan bir nişe benzer..." (Nur, 24/35)

Bulunduğu sureye adını veren bu ayet emsâlu'l-Kur'an konusunda kâmin meselin örneği olarak gösterilmiş ve hakkında çok değişik yorumlar yapılmıştır. Ayette geçen 'Meselu nûrihi kemişkâtin fi hâ misbâh' cümlesindeki zamirin kime raci olduğu konusunda müfessirler arasında iki farklı görüş vardır. Bunlardan ilki zamirin Allah'a raci olmasıdır. Bu durumda anlam "Allah'ın nurunun misali bir mişkata benzer" şeklindedir. Bu görüşe daya-

50 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV,305 (İstanbul); et-Taberi de aynı kanaattedir. Bkz. et-Taberi, *Camiu'l-Beyan*, XII, 171; Ancak İbn Kesir'in zamiri Hz. Yusuf'un kardeşlerine raci kılan bu yaklaşımı pek tutarlı gözükmemektedir. Zira hemen sonra gelen ayet Hz. Yusuf'un Mısırlı adama satılmasından bahsetmekte dolayısıyla bağlam kardeşlerinden değil tam aksine kervancıların onu az bir pahaya Mısırlı adama sattıklarını ortaya koymaktadır. Bkz. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, 458.

51 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, VIII, 437; Esed ise İbn Kesir'in aksine ikinci görüşün doğruluğunu kabul ederek ayete ona göre bir anlam vermiştir. Bkz. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, 1273.

nanlar ayete ‘Onun müminin kalbindeki hidayeti bir nişe benzer ‘ şeklinde anlam vermişlerdir. İkinci görüşe göre ise zamir mümine racidir. Buna göre de anlam “Kalbinde iman olan müminin iman nuru mişkata benzer” şeklindedir. İbn Kesir’e göre bağlam/kelamın siyâkı bu ikinci yorumu gerektirmektedir.⁵²

2e- Ahkâm Ayetlerinden Hüküm Çıkarmada:

Bilindiği gibi kadınların nübüvveti konusunda Eşarilerle Maturidiler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Eşariler peygamber olmak için erkek olmayı şart koşmazlar. Maturidilere göre ise erkek olmak şarttır, kadınlardan peygamber olmaz.

“Biz senden önce ülke halkları arasında yalnızca erkekleri elçi olarak gönderdik. ...”
(Yusuf, 12/109)

İbn Kesir yukarıdaki ayetin tefsirini şöyle yapmaktadır:

“Burada Allah Teala kadınların değil erkeklerin arasından elçiler gönderdiğini haber vermektedir. Cumhuriyet ulemanın görüşü de budur. Ayetin bağlamı da bunu göstermektedir. Bu demektir ki, Allah Teala, Hz. Adem’in kızlarından herhangi birine teşrii manada bir vahiy indirmemiştir.”⁵³

2f-Farklı Rivayetler Arasında Tercihler Yapmada

“Ve size yolun doğrusunu göstermek de Allah’a düşer; çünkü o yoldan sapıp da yolunu kaybeden (çok insan) var” (Nahl, 16/529)

Bu ayette geçen ‘ve alellahi kasdu’s-sebil’ ifadesi ile neyin kastedildiği konusunda müfessirler arasında görüş farklılığı vardır.

1-Kasdu’s-sebil ‘hak yol’ demektir ve hak yol da Allah’a aittir. Bu görüş Mücahid’e aittir.

2-Kasdu’s-sebil İslam demektir. Bu da Süddi’nin görüşüdür.

3-‘Kasdu sebil Allah’a aittir’ demek açıklama yani hidayet ve dalaleti açıklamak Allah’a aittir demektir. Bu görüşü de Avfi, İbn Abbas’tan nakletmiştir. Katade ve Dahhak de bu görüştedir.

İbn Kesir bu ayetle ilgili kanaatini şu şekilde ifade eder: “Burada Mücahid’in görüşü bağlam açısından daha kuvvetlidir. Zira Allah burada gidilen

52 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, VI, 61.

53 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, III, 345; İbn Kesir, Allah’ın kadınları onurlandırdığı ve nebilik rütbesine kadar yücelttiğini belirtmekte, ancak şartlar gereği nübüvvet görevi vermediğini söylemektedir. Bkz. İbn Kesir, III, 346.

çok sayıda yolun varlığından haber verip kendisine ancak hak yolla ulaşılacağını bildirmiştir...⁵⁴”

2g-Sahabe ve Tabiun Görüşlerine Karşı Çıkmada

İbn Kesir tefsirinin bir çok yerinde sahabe ve tabiun müfessirlerine dayandırılan bir takım görüş ve yorumlara itiraz ederek onların doğru olmadığını belirtir. Kendi itirazının haklılığını ispatlamak için de bağlamı bir delil ve destek aracı olarak kullanır. Tefsirinde buna dair çok sayıda örnek bulunmakla beraber bir iki örneğin yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Bilindiği gibi Hz. Yusuf, Mısır'da Firavun'unun vezirinin hanımının çevirdiği entrikalar sonucunda haksız yere zindana düşerek uzun yıllar hapiste kalmıştır. Kendisiye beraber zindanda bulunan zindan arkadaşlarının gördükleri rüyalarını yorumlamış ve arkadaşlarından birinin kurtulacağını diğerinin de öldürüleceğini haber vermiştir. Zindandan kurtulacağını umduğu arkadaşına kendisinin de hapisten çıkarılması hususunda yardımcı olmasını istemiş, ancak o bunu unutmamıştır. Yıllar sonra kralın gördüğü bir rüyayı kimse yorumlayamayınca zindan arkadaşının aklına Hz. Yusuf gelmiş ve onun bu rüyayı tabir edebileceğini bildirince Hz. Yusuf'tan rüyayı yorumlamasını istenmiş o da rüyayı yorumlayınca kral onu zindandan çıkararak yanına almak istemiştir. Hz. Yusuf zindandan çıkmadan önce uğradığı haksızlığın açığa çıkmasını ve olayın aydınlığa kavuşturulmasını talep etmiştir. Melik kadınlara Hz. Yusuf'la aralarında geçen olayı haber vermelerini istemiş onlar da gerçeği anlatarak Yusuf'un masum olduğunu bildirmişler, vezirin hanımı da 'Hak şimdi ortaya çıktı' diyerek olaya açıklık getirmiştir.

“Böylece benim ona gıyabında ihanet etmediğimi bilsin. Kuşkusuz Allah hainlerin tuzaklarını başarılı kılmaz. Buna rağmen ben kendimi temize çıkarmıyorum. Kuşkusuz nefis rabbimin merhameti hariç kötülüğü emreder. Rabbim bağışlar ve merhamet eder.” (Yusuf, 12/52-53)

İbn Kesir yukarıdaki ayetlerin yorumuyla ilgili olarak müfessirler arasında iki farklı görüş bulunduğunu belirtir.

1-Bir görüşe göre bu sözleri söyleyen Vezir'in hanımıdır ve kadın bunları Hz. Yusuf'un gıyabında söylemiştir.

2-İkinci görüş ise bu sözleri Hz. Yusuf'un söylediği şeklindedir. İbn Abbas, Mücahid, Said b. Cübeyr, İkrime, İbn Ebi Hüzeyl, Dahhak, Hasan, Katade ve Süddi gibi ileri gelen sahabe ve tabiun müfessirleri bu görüştedir.

54 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, IV, 478-479 (İstanbul) Ayrıca bkz. IV, ss. 292, 455 (Beyrut).

İbn Kesir bu hadisenin cereyan edişi ile ilgili bir tartışmaya girerek olayla ilgili gerçeğin ortaya çıkışının herkesin huzurunda mı yoksa Hz. Yusuf daha zindandan çıkarılmadan melikin huzurunda mı yaşandığına dair bazı rivayetleri aktarır. İbn Abbas'a atfedilen bir rivayete göre bu hadisenin Hz. Yusuf'un da bulunduğu bir ortamda gerçekleştiğini belirtir; Mücahid, Said b. Cübeyr, İkrime, Dahhak, Hasan, Katade ve Süddi'nin de bu görüşte olduklarını söyledikten sonra kendi tercihini bağlama dayanarak şu şekilde ortaya koyar:

"Birinci görüş daha güçlü ve daha doğrudur. Zira *kelamın bağlamı* vezirin hanımının tüm sözlerinin melikin huzurunda söylendiğini, o esnada Hz. Yusuf'un orada bulunmadığını Hz. Yusuf'un melik tarafından daha sonra huzura getirtildiğini ortaya koymaktadır.⁵⁵"

İbn Kesire göre bu görüş daha meşhur, kıssanın bağlamına, kelamın manasına daha münasip ve daha uygundur. Maverdî de tefsirinde bunu nakletmiş İbn Teymiye de bu görüşü desteklemiştir.

"...Onda insanlar için şifa vardır." (Nahl, 16/69)

Yukarıdaki ayette yer alan 'fihi' zamirinin kime göndermede bulunduğu konusunda Kur'an yorumcuları farklı görüşler ileri sürmüştür. Birinci görüşe göre daha önceki ayetler baldan bahsettiği için ayetteki zamir bala racidir. İkinci bir görüş ise İbn Abbas'ın öğrencisi tabiun müfessirlerinden Mücahid'e aittir. Mücahid ayetteki zamirle Kur'an'ın kastedildiğini dolayısıyla Kur'an'da insanlar için şifa bulunduğunu söylemiştir. İbn Kesir bağlamı dikkate alarak onun bu görüşüne itiraz etmektedir.

"Mücahid'in bu sözü aslında doğrudur, ancak ayetin bağlamına uygun bir yaklaşım değildir. Zira bu ayette konu tamamen balla ilgilidir ve baldan bahsedilmektedir. Mücahid burada bağlama dikkat edip ona uymamıştır. Onun söylediği İsrâ suresinde yer alan "Kur'an'ı şifa ve müminlere rahmet olarak indiririz" (İsrâ, 17/82) ayeti için geçerlidir."⁵⁶

İbn Kesir benzer şekilde yine Enfal suresi 61-63. ayetlerini tefsir ederken Mücahid'in bu suredeki 61. ayetin Ben-i Kureyza yahudileri hakkında nazil olduğu şeklindeki görüşünün doğru olmadığını ifade etmekte ve onun bu kanaatine yönelik itirazını da bağlama dayanarak yapmaktadır: "Onun bu görüşünde şüphe vardır. Zira bütün bağlam Bedir savaşı ile ilgilidir. Bu ayetler de aynı bağlamla çevrilidir."⁵⁷

55 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azim*, IV, 320 (İstanbul).

56 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV, 50 (İstanbul).

57 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV, 27 (İstanbul).

İbn Kesir yine benzer şekilde İsra Suresi 88-89. ayetlerinin tefsiri ile ilgili olarak “Senin getirdiğin bu ayetlerin dengini biz de getirebiliriz” diyen Medineli bir grup yahudi hakkında nazıl olduğu şeklinde İbn Abbas’a dayandırılan bir rivayeti aktardıktan sonra bu rivayetin doğru olmadığını belirtir. Söz konusu görüşün yanlışlığını da bağlama ve surenin nüzül dönemine dayanarak yapar: “Bu şüphelidir, zira bu sure tümüyle Mekki’dir. Buradaki bütün bağlam da Kureyş’le ilgilidir. Yahudiler ise Medine’de temasa geçmişlerdir.”⁵⁸

3-Çekimsiz Kalarak Tercih Yapmadığı Yerler

İbn Kesir, İsra suresi ilk iki ayetinin tefsir konusunda uzunca bir bahis açıp isra ve mirac hadisesiyle ilgili çok sayıda rivayet naklettikten sonra nihayet Hz. Peygamber’in miracının yalnızca ruhen mi, yoksa hem ruh hem de bedenen mi olduğu şeklinde iki farklı görüş bulunduğunu belirtir.

1-Çoğunluk bunun hem ruh hem de bedenen olduğunu ve uykuda değil uyanırken gerçekleştiği görüşündedir. Yine Allah resulünün bunu önce uykuda sonra uyanık olarak gördüğü de inkar edilemez. Zira onun gördüğü rüyalar sonradan sabah aydınlığı gibi ortaya çıkmıştır. Bunu destekleyecek deliller de vardır. Surenin başlangıcında ‘Subhanellezi’ denmiştir ki tesbih ancak büyük işlerde olur. Uykuda olsaydı bu büyük bir olay sayılmazdı. Kureyş kabilesi de yalanlamaya kalkmaz insanlar dininden dönmezdi. Yine insan ruh ve bedeniyle birlikte insandır... Müfessir bu hususta başka gerekçeler de sıralamaktadır.

2-Başkaları bunu yalnızca ruhuyla olduğunu cesetle olmadığını söylemişlerdir.

Muhammed b. Yesar İbn İshak siresinde naklettiğine göre Muaviye, Hz. Aişe bu görüşte olup İbn İshak’ın kendisi de bu kanaati paylaşmıştır. Ebu Cafer İbn Cerir ise tefsirinde bunu reddederek, inkar etmiş ve çirkin bulmuştur (teşni) Zira bu Kur’an’ın zahiri sıyakına ters düşmektedir. Müfessir buna dair de başka bazı deliller de nakletmektedir.

Bütün bu farklı görüşleri nakleden İbn Kesir birinci görüşe biraz daha meyiletmesine rağmen açık ve sarıh bir şekilde kesin herhangi bir tercih yapmamaktadır.⁵⁹

58 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, V, 115 (İstanbul).

59 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, V, 41 (İstanbul).

4-Bağlamdan Çıkardığı Hükmün Doğruluğunu Hadislerle Desteklemesi

İbn Kesir tefsirinde muhtelif yerlerde bağlamdan çıkarmış olduğu anlam ve yorumun doğruluğunu hadisler, sahabe kavilleri ve surelerin Mekki ve Medeni oluşu gibi bir takım unsurlarla da destekleme yoluna gitmektedir. Bu onun bir anlamda metinden çıkardığı hükümleri zaman zaman harici deliller de destekleme ihtiyacı hissettiğini, ikna ve inandırıcılığa önem verdiğini göstermektedir.

“O gün cehenneme ‘doldun mu?’ deriz; o da ‘daha var mı?’ diye karşılık verir.” (Kaf, 50/39)

İbn Kesir burada Cebab-ı Hakkın ‘Doldun mu?’ diye buyurarak cehennem durumundan haber verdiğini belirtmektedir. Zira onu cinler ve insanlarla dolduracağını vadettiğini ve cehennemlikleri oraya attıktan sonra da cehennem ‘Daha var mı?’ diyeceğini belirterek ayetin zahiri bağlamının buna delalet ettiğini ifade eder. Daha sonra Buhari ve Müslim’de yer alan bazı sahih hadislerin de bunu desteklediğini vurgular ve “Cehennem ‘daha var mı’ deyince Cenab-ı Hak ayağını koyacak ve Cehennem ‘tamam tamam’ diyecektir.” hadisini nakleder.⁶⁰

İbn Kesir’in bağlamdan çıkardığı görüşünü hadislerle desteklemesine dair bir diğer örnek de rüyetullah konusunda sıkça zikredilen Kıyame Suresi 21. ayetinin tefsirinde yer almaktadır. “O gün yüzler parlaktır ve rabbine bakıcıdır” (Kıyame, 75/21-22) İbn Kesir, bu ayetin tefsirinde Allah’ın kıyamet günü görülüp görülemeyeceğine dair bir tartışma açtıktan sonra bir çok alimin konu hakkındaki görüşlerini aktarmakta, ayetlerin zahiri siyakının aslında Allah’ın görüleceğini ortaya koyduğunu belirtmektedir. Daha sonra ayetin delalet ettiği zahiri bağlamı destekleyen tevatür düzeyine varacak kadar sahih haberlerin de bulunduğunu zikrederek bağlama dayalı görüşünü bu rivayetlerle destekleme yoluna gitmektedir.

5-Bağlamla Çözemediği Durumlarda Ayetlerin Mükerreren İndiğini Söylemesi

İsra Suresi 85. ayeti müfessirlerin hakkında ihtilaf ettiği ayetlerden biridir. “Sana ruhtan soruyorlar. De ki ruh rabbimin emrindedir.” (İsra,85) Bu ayetin nüzul sebebi hakkında Ahmed b. Hanbel ile Buhari ve Müslim gibi temel hadis kaynaklarında İbn Mesud’a dayanan bir rivayet yer almaktadır. Bu rivayete göre ayet, Hz. Peygamber’e Yahudiler tarafından yöneltilen bir soru üzerine nazil olmuştur. Tefsirinde her iki rivayeti de nakleden İbn Kesir ayetin tefsiri ile ilgili olarak şu hükmü varıyor “Bu bağlam tereddütsüz bu aye-

60 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, IV, 227 (Beyrut).

tin Medeni olduğunu ortaya koymaktadır. Zira ayet Yahudiler bu soruyu Medine’de sordukları zaman nazil olmuştur. Oysa surenin tamamı Mekki’dir.”⁶¹ Görüldüğü üzere surenin nüzul zamanı ile bu ayetin nerede indiğini beyan eden rivayet arasında mütereddit kalan müfessir, başka bir yola başvurmakta ve birbiriyle çelişen bu durumu ayetin mükerreren indiğini veya Sure Mekki olsa da Medine’de sorulan soruya cevaben tekrar nazil olduğunu belirterek çözmeye çalışmaktadır.

Sonuç

Rivayet tefsir geleneğinin önemli temsilcileri arasında sayılan Ebul Fida İbn Kesir, tefsirin yanı sıra, fıkıh, hadis ve tarih alanında da önemli eserler vücuda getirmiş büyük bir müfessirdir. Yazdığı tefsir İslam uleması ve araştırmacılar arasında alanında muteber addedilen kaynaklar arasında sayılmıştır. Eserinde Kur’an tefsiri ile ilgili rivayetleri yalnızca kuru bir nakilci olarak aktarmamış, dirayete de önem vermek suretiyle muhtelif sure ve ayetlerle ilgili olarak sahabe ve tabiun kavilleri arasındaki farklı görüş ve değerlendirmeleri tahlil ve tenkid ederek aralarında en doğru ve en isabetli gördüklerini tercihe gayret etmiştir.

İbn Kesir tefsirinde rivayetler arasında tercihlerde bulunurken bağlamı (siyak ve sibaki) da bir doğruluk kriteri olarak kullanmıştır. Müfessir ayetleri birbirinden kopuk ve bağımsız birer atomik unsur olarak değil, birbiriyle bağlantılı bir bütün olarak görerek farklı görüşler arasında tercih yaparken yorumlarını bu bütünlüğü dikkate alan müfessirlerin kanaatlerinden yana kullanmıştır. Tefsirinde bağlamı kelimelerin anlamlarını ortaya koymada, çokanlamlı kelimelerin anlamlarını belirlemede, zamirlerin merciini tespitinde, kıraat farklılıklarını gidermede, sahabe ve tabiun ihtilaflarını çözmeye bir ölçüt olarak kullanmış ve tercihlerin bağlamı dikkate alanlardan yana yapmıştır.

İbn Kesir, tefsirinde İbn Cerir et-Taberi’den ve diğer rivayet tefsirlerinden de büyük oranda istifade etmiş, bu müfessirlerin yaptığı farklı yorumlar arasında tercih yaparken bağlamı dikkate alan yorumcuların görüşlerini tercih etmiştir. Bazı ayetleri yorumlarken İbn Cerir et-Taberi’nin görüşlerine yer vererek onun siyaka dayalı yorumlarını doğru görüş olarak tercih etmiş, ancak zaman zaman selefinin görüş ve değerlendirmelerine katılmayarak yine bağlamı gerekçe göstererek ona karşı itirazlar da yöneltmiştir. Bağlamı bir ölçüt olarak kullanırken de rivayet geleneğine bağlı kalmış, kendisini genellikle mevcut rivayetlerden bağlama uygun olanlardan birine tercihle sınırlamıştır.

61 İbn Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l azim*, V, 112 (İstanbul).